

Nem írom megszólításként, hogy Édes Péter, mert a Te szavad járása, hogy engem "édes Attila"-ként szólítasz, ám akárhogy is szólítalak, a múlhatatlan lényeg az, hogy Te voltál az egyike – és bizonyos szempontból a legfontosabbika – annak a néhány barátomnak, akik az életem legfontosabb korszakában, 19 és 22 éves korom idején a legnagyobb és legmeghatározóbb hatással voltak a személyiségem és alkotói énem kibontakozására, alakulására.

Janisch Attila 75

DRÁGA, KEDVES PÉTEREM!

Ebben a vonatkozásban épp azt a Szolláth Mihály barátomat követted, akihez a gimnáziumi éveim legfontosabb értelmi-érzelmi barátsága fűzött, és akinek akkori szerelme (micsoda fantasztikus fordulata az életnek, amely a múltat és a jelent időhídként köti össze) a Te mostani feleséged, Kati.

De nem csak ez az egyetlen meglepő és katartikus fordulat, amiről ebben a rövid (utólag látom, hogy hosszú) szövegben írni szeretnék, miután előljáróban megemlítem – habár felesleges, hisz úgyszólván tudod –, hogy abban a néhány évben Kecskeméten, amikor már reggel fél nyolckor türelmetlenül lestelek a Moziüzemi Vállalat propaganda műhelyének kapujában állva, hogy érkezz végre, és ott folytathassam Veled a számomra világmegváltóan fontos beszélgetéseket művészetről, életről, kultúráról (mindenről), ahol néhány órával korábban, többnyire éjjel kettő körül abba hagytuk, s amely időszakban szinte nálatok laktam (sokkal inkább, mint a szüleimnél), hiszen alighogy a munkából hazamentem és lefűrödtem, már fel is pattantam a bringára és tekertem a Lenin városból a Széchenyibe, hogy folytassuk a beszélgetéseket és a szinte időkorlátok nélküli együttléteinket, immár nálatok... nem is értem, hogy miképpen tudtátok elviselni az én állandó jelenléteimet, de mint-hogy elviseltétek, és nem csak elviseltétek, hanem a legnagyobb szeretettel és nyitottsággal voltatok az akkori - a megelőző életkorszakom ontológiai magányából kiszabaduló – énem iránt, olyan barátsággá érlelődött a miénk, amely múlhatatlan, örök, ami azt jelenti (és szerintem a barátságnak ez a legmagasabb rendű, már-már testvéri foka), hogy nem kell mindennap találkozunk, sőt a találkozások akár évtizedes kimaradása is lehetséges (amit az időközben keletkező földrajzi távolság is okozhat), de a barátság érzelmi ereje mégsem változik, és ha találkozunk ugyanott folytatjuk, ahol akár egy évtizede abba hagytuk, amíg pedig nem találkozunk személyesen, elég az együtt töltött idők emlékét felidézni hogy melegség töltse be a szívemet.

Szüleim tisztességes, becsületes emberek voltak, de közülük nem volt a művészethez, holott engem már 16 éves koromtól ez érdekelt szenvedélyesen, de alig volt a környezetemben, akivel erről mélyrehatóan lehetett volna

beszélgetni, aki nem csak barát, hanem egyfajta mester-tanító is lehetett. Szolláth Misi és Kati voltak ilyenek a gimnáziumi éveimben, de minthogy szinte egyidősek voltunk, az a barátság egészen másképp volt fontos. Te, az akkori harminckét évvel, ami csaknem másfél évtizednyi korkülönbség volt köztünk már mester és tanító voltál. Akkor persze ezt nem így éreztem, hanem csak egy nagyon művelt, felém nyitott művészt láttam, akivel mindenről lehetett korlátlan időben beszélni, amiről az otthoni környezetemben egyáltalán nem lehetett, minthogy nem volt kivel. (Korlátlan időben, írom, kivéve persze a munkahelyre érkezésedet követő másfél órát, amikor a mutatóujjadat az ajkadra téve jelezted, hogy még várjak, amíg fel nem ébredsz és ott nem leszel lélekben is.) Utóbb értettem meg, hogy nem csak barát, hanem mester és tanító is voltál a számomra, aki – magad is nagyszerű képzőművész lévén megismertetted – velem a modern képzőművészetet. És nem is csak a modernizmus különböző irányzatairól és jelentős alkotóiról szóló könyvekkel, amiket adtál nekem, hanem elsősorban a saját alkotásaiddal. A kész vagy az épp készülő (olykor évekig készülő) képeidről veled beszélgetve, azokat elemezve, értelmezve tanultam meg látni a nem mindig láthatót, mögé látni egy műalkotás felszíni rétegeinek, és meglátni, felfedezni a mélyebben rejtőző, nehezebben feltárható összefüggéseket is. A grafikáidat, festményeidet alkotó homokszemek, kavicsok, betűfoszlányok, önmagukba visszatérően végetnemérő szöveghalmazok kompozíciós rendszerét, ritmikáját, zenéjét felfedezve jutottam el az elemzésnek (megértésnek, észlelésnek, látásnak) arra a mélyebb fokára, amelyben már mindegy, hogy az elemzett, megfigyelt (és ekként meglátott) mű milyen műfajban, milyen stílusban készült, mert a lényeg, műfajtól és stílustól függetlenül ugyanaz. Bármelyik képedről tudtam veled akár órákon át beszélgetni, így jutva el annak alkotói lényegéhez, és megértve azt, hogy nincs különbség a figurális és a nonfiguratív művek között, ha azok lényegét kutatjuk. – Ezek nélkül a beszélgetések nélkül ma nem az lennék, aki vagyok, és nem tudnék filmeket sem elemezni, holott filmrendezőként és később tanárként is ez volt (lett) az egyik legfontosabb és nélkülözhetetlen tudásom, képességem, amit birtokolnom kellett.

De valójában nem erről akarok a 80. születésnapodra készülő emlékező könyvedben írni, hanem arról, ami néhány napja történt velem, és ami az felnőttkori (öregedő kori) életem egyik legkatartikusabb élménye lett, és ami olyannyira elválaszthatatlan Tőled, amiként mindaz is elválaszthatatlan, amiről e hosszúra nyúlt bevezetőben írtam.

Történt, hogy Jojó (akit a kecskeméti időkben, amikor ő még csak négyéves lehetett a bokájánál fogva hurcigáltam a lakásotokban) felhívott néhány éve, hogy Marci fia, azt a középiskolai feladatot kapta, hogy egy héten át követnie kell egy ismertebb embert, majd erről a követés-élményről naplót

írnia, és Jojó arra gondolt, hogy én lehetnék Marci követésének az alanya és tárgya. A kérésre persze nem lehetett nemet mondani, így aztán hamarosan egy kedves, udvarias, roppant intelligens, kíváncsi és szerény csendességgel figyelő fiút ismertem meg Marciban, akit azonnal nagyon közel éreztem magamhoz. Hogy ne csak a tanítás robotját lássa azon a héten, 77 érdekes, változatos, kreatív munkákkal teli órákat szerveztem az akkori filmrendező és színész hallgatóim számára. A hét gyorsan letelt, Marci sikerrel teljesítette a feladatot, én pedig szinte már el is felejtettem az egészet, amikor egy-két évvel később Jojó és Marci már azzal kerestek meg, hogy Marci filmrendezőnek jelentkezik az SZFE-re, és segítenék-e neki a felkészülésben. Hát persze, hogy örömmel segítettem, hiszen igen komoly filmes tehetséget mutató felvételi filmet készített, aminek alapján én biztosan fel is vettem volna a saját osztályomba, ám az akkor osztályt indító tanár másképp döntött. Sabaj, gondoltuk, majd legközelebb sikerül.

Hogy ne veszítse el a kedvét és érdeklődését, hívtam Marcit, hogy járjon be az óráimra, amelyeken a film formanyelvéről beszélgettem az akkori tanítványaimmal. Marci jött is, de aztán egy idő után elmaradozott... Más elfoglaltsága lett, ami fiatal korát tekintve nagyon is érthető is – gondoltam akkor.

Újabb két évig hírt sem kaptam róla, amikor aztán nagy örömmre megtudtam, hogy már Spanyolországban él, ahol professzionális filmvágóként dolgozik, miután sikerrel elvégzett egy ottani filmes egyetemet, és olyan, számomra a legfontosabbak közé tartozó, mert csodálatos filmeket készítő filmrendezővel dolgozik vágóként, mint Victor Erice.

Azt csak mostanában tudtam meg Marcitól, hogy eredetileg zenész akart lenni, és velem töltött egy hét hatására változtatta meg a véleményét. Ezt hallva némi riadalommal gondoltam vissza arra az egy hétre, mivel én nem éreztem akkor, hogy bármi, amit teszek, mondok, mutatok sorsfordító is lehet Marci életében. De minden jó, ha a vége jó, márpedig ennek a történetnek a vége a legjobbnak mondható.

Aztán Marci megint eltűnt egy évre, időnként a Messengeren beszélgettünk, de – most jutunk el ennek az írásnak a legfontosabb részéhez – körülbelül háromnegyed éve frissült fel igazán a kapcsolatunk, amikor Marci arról írt üzenetet, hogy rólad készül forgatni egy személyes hangvételű portréfilmet. Csodálatosnak tartottam a tervet, már csak azért is mert én is akartam rólad egy (portré)filmet forgatni még Kecskeméten, amit persze nem készítettem el (ahogy annyi mást sem, amit pedig terveztem és amit el kellett volna készítenem). Nem sokkal később Marci küldött néhány felvételt a leforgatott anyagból, és nagyon szíven ütött, amikor láttam, hogy milyen

érzékeny tehetséggel készültek ezek a felvételek, amelyeken úgy jelensz meg, úgy létezel, úgy vagy jelen a szuper 8-as nyersanyag feketén-fehéren zizgő képpontjaiban (amelyek olyanok, mint a milliónyi homokszem a Te festményeiden, grafikáidon), ahogyan csak Te tudsz a tájban szemlélődve, 78 azzal szinte teljesen eggyé válva létezni, jelen lenni. Ezek a Marci által készült felvételek pont olyanok voltak, olyannak láttam ezeket, amilyenek én szerettem volna azt a filmet, amit rólad forgattam volna. Az a bölcs, szerzetesi nyugalom és elmélyültség árad belőled, ami rád oly jellemző, és ami ezeken a képsorokon betölti az egész teret, noha azon csak egy távoli totálban vagy látható. „Egy kecskeméti zen buddhista” – ezt írtam a minap rólad egy barátomnak (egyébként épp Szolláth Misinek, és az sem véletlen, hogy a zenről is Tőled hallottam először.)

Marci felvételeit látva, azonnal eszembe jutott, hogy őrzök tőled egy ars poétikai szöveget, amit Marcinak (ez volt a javaslatom) valamilyen módon bele kellene szerkesztenie a filmbe, hiszen abban a hetvenes évek végén írott szövegben nagyon pontosan és érzékenyen határozta meg önmagadat és az alkotói énedet és szemléletedet, valamint a műveid lényegét. Marci megörült a felvetésnek és kérte, hogy mielőbb juttassam el hozzá ezt az írásodat. Aztán persze újabb hetek, hónapok teltek el, miközben a különböző iskolai feladatok és öregedőkori nyavalyák gátoltak abban, hogy megkeressem azt a bizonyos szöveget, amiből csak egyetlen mondatra emlékeztem. „Pergetem a homokot az ujjaim között.” – ez volt ez a mondat.

Végül elérkezett a 2023-as év, és arra gondoltam, mégsem kezdhetek bele egy új évbe anélkül, hogy eleget tennék annak a kötelezettségemnek, amit magam vállaltam magamra. Ezért – körülbelül egy hete – keresni kezdtem azt a bizonyos, alig egy oldalnyi géppel írt szövegedet. Felnyitottam a dossziét, amelyről azt gondoltam abban lesz, hiszen abban őriztem a fontosabb iratokat, de persze nem volt benne. Ez némi csalódást okozott és kétségbeesést is, hiszen amiről azt gondoljuk, hogy fontos, de nem találjuk, az csak még fontosabbá lesz. Nem is hagytam abba a kutatást, hanem átvizsgáltam minden archivált dossziét, gondosan végiglapozva minden oldalt, minden fontos vagy kevésbé fontos iratot és fecnit, amelyek az elmúlt négy évtizedben felhalmozódtak a lakásunk szekrényeiben, fiókjaiban, rejtettnél is rejtettebb zugaiban. De az írást nem találtam sehol. Végül szégyenkezve írtam Marcinak (miután Veled is beszéltem telefonon), hogy bármilyen alaposan fésültem át a lakást, nincs meg a szöveg, mert bizonyos elvesztett valahol az időben és térben a sok költözés során, ami mögöttünk volt. Ám másnap eszembe jutott még egy hely, az egyetlen, amit még nem vizsgáltam át, éspedig azért nem, mert az ott őrzött vaskos dossziékban kizárólag a főiskolai éveimben forgatott vizsgafilmek dokumentumait tartottam.

Végiglapoztam e mappák tartalmát is, de írás egyikben sem volt. Már-már feladtam, amikor rátaláltam egy vékonyabb mappára, aminek nem is itt lett volna a helye. „Aktuális” – ez volt vastag, piros filccel a fedőlapjára írva. Felnyitottam, és már a második lap a Te írásod volt.

Megkönnyebbülés, öröm és némi elégedettség érzése volt megtalálni a szöveget, amelyet újra olvasva éppen olyannak láttam, éreztem, mint amikor azt Kecskeméten odaadtad nekem. Az élet leglényegéről írtál, tiszta és költői egyszerűséggel megfogalmazva a kimondhatatlanul és megfogalmazhatatlanul bonyolultat. S csak akkor értettem meg, némi rémülettel azt is – látva az erős leütések miatt az írógép betűinek betűitől csaknem átszakadó papírlapot –, hogy az nem egy eredeti írás nekem adott másolata volt, hanem az az egyetlen létező példánya annak a szövegnek. Ahogy az eltelt évek során megsárgult lapot a kezemben tartottam, élesen felidéződött az emlék, hogy én kértelek 1978. táján, hogy írj magadról néhány személyes bekezdést, amit majd egyfajta narrációként beszerkeszthetek a rólad készülő filmembe. Így már érthető volt, hogy miért nem került bele ez a szöveg egyetlen rólad írt monográfiába, kötetbe, kiállítási katalógusba sem, holott mindegyikben benne kellett volna lennie, és miért nem emlékeztél Te magad sem erre az írásodra.

Ez hát ennek az elveszni látszó, de végül mégis megkerülő írásnak – amit alább magad is újra olvashatsz – a története.

Az összefüggéseit tekintve már is egy mágikus történet, de számomra mégsem ez a legemlékezetesebb és legmaradandóbb és legmeghatározóbb élmény, ami az írásod keresése révén hozzád kapcsolódik. A katarzist az okozta, hogy miközben felkutattam mindent az egyetlen gépelt oldal után, számos olyan mappát találtam, amelyekben az én 1975. és 1978. között keletkezett írásaim voltak összegyűjtve. Olyan dossziékat nyitottam fel, amelyeket negyvenöt éve utoljára, és olyan írásokat találtam azokban – verseket, novellákat, tervezett színházi performanszok leírásait, színműveket, forgatókönyveket, valójában egy többszáz oldalas komplett író életművet –, amelyekről teljesen elfelejtkeztem az elmúlt évtizedekben, és amelyekből az az alkotói énem köszönt vissza rám, amelyre már alig ismertem rá a mostani 66. évemből visszatekintve, és amely énem szinte nyomtalanul eltűnt belőlem, anélkül, hogy egykor volt létezése, szemlélete felfedezhető lenne a később írásaiban, filmjeimben. Mintha évekkel ezelőtt, azokkal az írásokkal együtt örökre szántan eltemettem volna (tudatosan vagy tudatlanul) az akkori énemet, holott most sokkal tehetségesebbnek látom azt, mint amilyen vagyok, amilyen lettem.

Tehát az írásod keresése közben – így közvetve Tőled – kapott újabb ajándékom, az a katartikus pillanat, felismerés, amelyben találkoztam azzal az elfeledett, de talán mégis létező fiatalemberrel, aki én voltam egykor.

Ez a váratlan, katartikus fedezésem lett a közöttünk lévő barátság újabb ajándéka, bizonyítéka.

Valójában csak ezt az utolsó bekezdést kellett volna leírnom, de nem lehetett, hiszen, ahogyan oly gyakran megesik, ebben a mi történetünkben is minden, mindennel összefügg, és végül nem az lesz a legfontosabb, ami bár annak látszott, de valójában csak út volt, amelyre, ha rátalálunk, elvezethet ahhoz a mélyen rejtőző igazsághoz, történéshez, emlékhöz, amihez eljutni nem is terveztük, amire nem vártunk, amihez eljutni nem is reméltünk, minthogy annak létezésére sem emlékeztünk már.

Utószó:

A most megtalált akkori írásodat kiegészítendő egy másik szöveget is csatolok ehhez a születésnapodra írt emlék-köszöntéshez, egy rövidfilm forgatókönyvét, amelyet azokban az években írtam Kecskeméten, nem csupán Neked ajánlva, hanem úgy tervezve, hogy veled is forgatom le azt. „*Meditáció az örökkévalóságról*” a címe, és már nem tudom, hogy nem azért tettem-e idézőjelek közé, mert a Te egyik festményed címe is ez volt. S bár a film nem készült el soha, de az egyetlen példányban megmaradt forgatókönyvét megtaláltam most azokban a dossziékban, amelyekben az akkori énem rejtőzött el előlem és a világ elől. És miközben most megosztom veled ezt a forgatókönyvet, azért fájjalom különösen, hogy nem forgattam le veled ezt a filmet, mert az akkor felvett utolsó snittet, amely a Te arcod lett volna, most folytathatnám (kiegészíthetném) a Te mostani arcodról készülő felvétellel, mert így lenne teljes az egész, mivel e két egymásba mosódó felvétel, amelyek között sok-sok évtized múlik el, azt mutatná, hogy vannak dolgok, amelyek a külső változás ellenére a lényegüket tekintve változatlanok és örökkévalóak maradnak.

Ilyennek látlak Téged és a barátságunkat.

Szeretettel ölellek és köszöntelek (nem csak) a 80. Születésnapod alkalmából.

Attila

Budapest, 2023. január 13.

